

Калінська А.В. Готовність старшокласників до професійного самовизначення в економічній сфері (педагогічна взаємодія учителя і учнів) // Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії : зб. матеріалів конференції. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 114-116.

УДК 373.51

А.В. КАЛІНСЬКА,

аспірант

(Житомирський державний університет імені І.Франка)

ГОТОВНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ (ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ УЧИТЕЛЯ І УЧНІВ)

У статті розглядаються організаційні аспекти конструювання змісту підготовки учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів до професійного вибору в сфері економіки; методи, форми, засоби економічного виховання.

В статье рассматриваются организационные аспекты конструирования содержания подготовки учеников старших классов общеобразовательных учебных заведений к профессиональному выбору в сфере экономики; методы, формы, средства экономического воспитания.

The article deals with organizational aspects of constructing the content of training of senior pupils of general educational establishments to professional choice in the sphere of economy; methods, forms, facilities of economic education.

Постановка проблеми. У державних документах (Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепції розвитку економічної освіти в Україні) звертається особлива увага педагогів та громадськості на усвідомлення необхідності економічного виховання підростаючої особистості. Активна участь сучасної учнівської молоді в економічному житті та діяльності у майбутньому вимагає здійснення її економічного виховання в системі виховної роботи загальноосвітньої школи. Шкільна економічна підготовка є необхідною умовою формування у старшокласників соціальної компетентності, навичок адаптації до виконання суспільних ролей в економічному середовищі, виховання нових ціннісних установок. Важливість досягнення в умовах ринкової економіки професійного успіху та здійснення професійної кар'єри, соціального визнання, які є вагомими чинниками життєвого успіху людини, впливає на організацію підготовки старшокласників до професійного самовизначення в сфері економіки та підприємництва

Аналіз актуальних досліджень. Проблема професійного самовизначення старшокласників, готовності до вибору професій розглядаються у роботах І. Бежа, Є. Головахи, Д. Закатнова, М. Левківського, Г. Левченка, В. Матусевича, В. Осовського, М.Тименка, Д.Тхоржевського, Л.Чеботарьової, О.Ястремської та інших. Психолого-педагогічним аспектам професійного самовизначення підростаючої особистості присвячені роботи О. Губенка, Є. Клімова, О. Капустіної, В. Мадзігона, Н. Мосол, Є. Павлютенкова, К. Платонова та ін. Вибір старшокласниками майбутньої професії з точки зору специфіки юнацького віку, особливості соціалізації учнів старших класів аналізували психологи Р. Бернс, Л. Божович, І. Кон, В. Рибалка, П. Шавір та інші. Особливості формування готовності учнів загальноосвітніх навчальних закладів до вибору певних професій досліджували А. Бас, О. Губенко, Н. Ковальська, В. Мачуський, О. Мельник, О. Мерзлякова, А. Назарчук, Л. Пасечникова, А. Пашинський, О. Пашенко, О. Сафронова, Н. Шевченко та інші. Низку сучасних досліджень присвячено підготовці старшокласників до підприємницької діяльності (М. Вачевський, В. Дрижак, Д. Закатнов, С. Мельников, О.Павелків, Р. Пустовійт, К. Старченко, М.Тименко, О. Тополь), психологічним особливостям мотивації підприємницької діяльності (Н. Побірченко, Н. Худякова), готовності старшокласників до вибору професій у сфері менеджменту (Н. Ковальська). Необхідність удосконалення змісту економічної освіти й виховання школярів висвітлювалась А. Абрамовою, Н. Бесковою Д. Разуменком, Ю. Васильєвим, О. Камишанченко, В. Петрук, І. Прокопенком, В. Терас, О. Шпак та ін. У сьогоденні нагального вирішення потребують ряд суперечностей: зростання вимог сучасного професійного середовища до фахівців на ринку праці та гостра потреба у методах,

методиках і технологіях активізації професійного самовизначення; необхідність реалізації професійного потенціалу людини в якості суб'єкта економічної діяльності та недостатня робота в напрямку економічного виховання старшокласників.

Метою статті є конструювання змісту підготовки учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів до професійного вибору в економічній сфері, визначення ефективних форм, методів, засобів економічного виховання.

Виклад основного матеріалу. Основною метою педагогічного керівництва підготовкою старшокласників до професійного вибору в економічній сфері є сформованість готовності учнів старших класів до вибору професій сфери економіки та підприємництва. Під готовністю старшокласників до вибору професій сфери економіки та підприємництва в умовах профільного навчання ми розуміємо інтегральне особистісне утворення, яке включає відповідні мотиви, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, здатність юнаків та дівчат до професійного самовизначення; економічні знання, вміння й навички; комплекс індивідуальних психолого-фізіологічних особливостей, які забезпечують високу ефективність подальшого професійного функціонування в даній галузі. Формування готовності старшокласників до усвідомленого вибору професій економічної сфери передбачає надання їм педагогічної допомоги, яка спрямована на одержання ними знань про себе, про світ професійної праці, зіставлення знань про себе і про майбутню професійну діяльність. Економічне виховання старшокласників у процесі навчально-виховної роботи буде ефективним, коли добиратимуться цікаві емоційно-насичені форми практичної реалізації виховних завдань. Кожний учень має бути активним учасником виховного процесу. Для цього необхідно забезпечувати самостійну творчу діяльність старшокласників; задовольняти їхні творчі потреби, інтереси та захоплення; розвивати ініціативність та самостійність у визначенні виховних завдань, засобів і способів їх творчого виконання.

Економічне виховання реалізується у різноманітних формах та методах навчально-виховної роботи із школярами. У дослідженнях Ю.Бабанського, В. Беспалько, І.Лернера, М.Нікандрова, М.Скаткіна метод виховання трактується як спосіб переконання, як сукупність прийомів виховної роботи, як прийоми спільної діяльності вчителя та учнів по розв'язуванню конкретного виховного завдання. Засобами економічного виховання виступають надбання матеріальної і духовної культури (література, радіо, кіно, телебачення та ін.); форми та види виховної роботи (рольові ігри, гурткова робота, конференції), які використовуються у процесі дії того чи іншого методу; природа, праця, національні духовні здобутки та ін. [6]. Учені А. Аменд, Н. Побірченко, І. Сасова, Б. Шемякін, С. Шишов, О. Шпак переконані, що включення школярів в різноманітні види навчально-трудової діяльності економічного змісту сприяє пізнанню ними різних сторін соціально-економічної дійсності, підготовці до економічної незалежності, забезпечує умови для формування основ економічної культури учнів, розвитку відповідних якостей особистості тощо [5;8;9]. Дослідники Г.Гузенко, Н. Ковальська, О.Медведева, Л. Чеботарьова довели педагогічну ефективність використання у процесі економічної підготовки таких методів як ділові ігри, економічні диктанти, економічне лото, розв'язання ситуативних задач, аналіз виробничо-економічних ситуацій, впровадження економічних практикумів, ділових ігор, тестових вправ, тренінгів, "круглих столів" [7;10].

Прямуючи за С. Фукуямою, вважаємо, що важливим чинником формування готовності школярів до вибору професії виступає професійна проба [11, с. 22], яка актуалізує процес професійного самовизначення через спеціально організовану, професійно спрямовану, навчально-виробничу пізнавальну діяльність. Професійні проби можуть здійснюватися в різних формах: трудове завдання; творчі завдання дослідницького характеру (творча робота, дослідницький проект, реферат); послідовні імітаційні (ділові, рольові) ігри; виховні заходи під час проходження навчальної практики. У процесі професійних проб старшокласники одержують досвід трудової діяльності за фахом, намагаються визначити наскільки відповідає характер даної роботи їх здібностям та умінням. Учні, які успішно пройшли професійні проби та бажають поглибити свої знання в економічній сфері, можуть відвідувати організовані для них в позаурочний час клуби ("Бізнес-клуб", "Лідер", "Імідж-клуб"), продовжувати практичну діяльність на спеціально створених адаптаційних робочих місцях (стажування – проходження виробничої практики для набуття досвіду економічної діяльності і кращого оволодіння певним фахом). В процесі професійних проб можна використовувати ділові ігри, ігрове проектування, аналіз конкретних економічних ситуацій (ситуація може бути представлена на відео), організацію самостійної творчої роботи дослідницького характеру (створення "віртуальних фірм"). В контексті проблеми професійного самовизначення учнів ділові ігри можна розглядати як активну навчально-виховну діяльність з імітаційного моделювання економічних систем, явищ, процесів, а також майбутньої професійної діяльності [2, с. 12; 4]. Зазначимо, що основними характерними ознаками ділової гри є: моделювання процесу праці (діяльності) керівника, працівників, спеціалістів підприємств і організацій з метою підготовки управлінських рішень; розподіл ролей між учасниками гри; відмінність рольових цілей під час прийняття рішень; взаємодія учасників, які виконують ролі; наявність спільної мети в усього ігрового колективу; колективне вироблення рішень учасниками гри; реалізація в процесі гри "ланцюга рішень";

наявність управлінської емоційної напруги в ході гри; наявність розгалуженої системи індивідуальної або колективної оцінки діяльності учасників гри [1].

До числа методів активізації професійного самовизначення старшокласників відносяться професіографічні дослідження, які спрямовані на самостійне здобуття школярами інформації про певні професії з метою складання профорієнтаційної характеристики певної діяльності. Вчитель виступає організатором та координатором самостійної пошукової роботи, учні – ініціативними й активними її виконавцями. Професії сфери економіки та підприємництва – це професії, які пов'язані з підприємницькою та управлінською діяльністю, а також фінансовою та фінансово-кредитною діяльністю. Визначення цих професій як професій сфери економіки та підприємництва є умовним. Сьогодні будь-яка професія пов'язана зі сферою економіки. Відповідно до класифікації професій за Є. Клімовим професії сфери економіки та підприємництва умовно належать до двох основних типів професій: "Людина – людина" (підприємець, менеджер, маркетолог, торговий представник та ін.) та "Людина – знакова система" (бухгалтер, економіст, фінансист тощо).

Дослідницька робота учнів старших класів у Малій академії наук – важливий чинник як професійного, так і життєвого самовизначення. Вчитель стає координатором науково-дослідницької роботи. Одержання учнем первинних навичок науково-дослідницької діяльності – вже серйозна заявка на майбутнє. Уміння школяра працювати з літературою, експериментувати і робити висновки, представляти і захищати свою роботу перед компетентною аудиторією – дає досвід створення "дорослих" наукових робіт в галузі економіки. Сучасному суспільству потрібні грамотні фахівці, що володіють усіма тими якостями, які здатна закласти діяльність у МАН.

В організації економічного виховання важливу роль виконує класний керівник. Йому потрібно мати інформацію про: економічне становище сім'ї учня, його участь у веденні домашнього господарства, ставлення сім'ї до економії і бережливості, економічні інтереси й потреби учня та можливості сім'ї щодо їх задоволення, ставлення до праці, до суспільної та особистої власності тощо. Особливе місце у виховній роботі зі старшокласниками відводиться годинам спілкування, "відкритим трибунам", творчим монологам, відвертим розмовам, проблемним діалогам. Однією з поширених форм особистісного спілкування є проблемний діалог педагога та учня або старшокласників між собою. Для успішного проведення проблемного діалогу зі старшокласниками класний керівник повинен: по-перше, знати індивідуально-психологічні особливості, особистісні якості своїх вихованців, проблему, що обговорюється, літературу з теми тощо; по-друге, вміти включати учнів старших класів у діалог, слухати співрозмовника, аналізувати, робити висновки з усього сказаного; по-третє, мати власну точку зору, особистісний авторитет, натреновану пам'ять, педагогічний такт.

Важливий виховний вплив має суспільно-корисна праця (особливо волонтерська допомога ветеранам, людям з особливими потребами). Участь старшокласників разом із педагогами у суботниках, зборі макулатури, роботі з благоустрою та ремонту школи, класних кабінетів не тільки розвиває сферу соціально-економічних відносин учнів, але й зміцнює матеріальну базу, допомагає створювати грошовий фонд для суспільних справ. Стимулами, як правило, виступають змагання, матеріальне й моральне заохочення.

У процесі підготовки старшокласників до вибору професій сфери економіки та підприємництва в умовах профільного навчання може бути використана розроблена нами програма елективного курсу "Вибір успішної професії сфери економіки та підприємництва" [3]. Дана програма передбачає: розв'язання та складання задач підприємницького характеру з урахуванням регіонального досвіду; аналіз побутових та виробничих ситуацій; ділові ігри, тренінги; професіографічну дослідницьку діяльність; включення старшокласників у діяльність регіональних підприємств як стажерів; виконання ними суспільно-корисної праці; залучення учнів старших класів до самостійної творчої роботи пошукового характеру (участь у регіональних програмах, створення "віртуальних фірм", складання бізнес-проектів); знайомство із морально-етичними принципами підприємництва. Особливе місце відводиться проблемно-пошуковим методам, профорієнтаційним комунікативним вправам, профконсультаційним картковим методикам, використанню технології "Портфоліо", що спонукає старшокласників до формування необхідних навичок рефлексії.

Висновки Отже, оптимальними формами профорієнтації на професії сфери економіки та підприємництва визначено інтерактивні методи, технології опрацювання дискусійних питань, технології ситуативного моделювання та проектування (ігри з різноманітною імітацією, практичні заняття, професійні проби, клуби ділової активності, тренінги, ділові зустрічі, індивідуальна науково-дослідницька робота учнів, творча самостійна робота, економічні розрахунки, пошукова професіографічна діяльність, розробка бізнес-планів; відвідування підприємств різного типу, міських організацій; ведення ділових щоденників, "Портфоліо досягнень", стажування, суспільно-корисна праця). Важливо, щоб учень став співорганізатором навчально-виховного процесу, а учитель був взірцем для наслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гейжан Н.Ф. Индивидуальный подход к формированию профессиональных планов старших подростков: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л., 1984. – 17 с.
2. Деловая игра в учебном процессе: Метод. разраб. для преп. / Сост.: Неверова Л.Т. – М.: б.н.и., 1994. – 40 с.
3. Калінська А.В. Підготовка старшокласників до вибору професій сфери економіки (в умовах профільного навчання): Методичний посібник за ред. проф. Левківського М.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 163 с.
4. Комплект программ профессиональных проб школьников (5-9 классы): Метод. пособ. / Чистякова С.Н., Агибалова Т.П. и др. - М. : Филология, 1996. – 192 с.
5. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навч. посібник. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.
6. Омельченко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 415 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
7. Павелків О.М. Виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2004. – 216 с.
8. Побірченко Н.А. Психологія підготовки учнівської молоді до оволодіння професіями бізнесу: Метод. посібник для вчителів. – К.: ІПППО АПН України, 1997. – 77 с.
9. Сасова И.А., Аменд А.Ф. Экономическое воспитание школьников в процессе трудовой подготовки. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
10. Чеботарьова Л.І. Економічне виховання та освіта старшокласників у процесі вивчення предметів шкільного освітнього компоненту: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2002. – 213 с.
11. Fukuyama Sh. F-test for appraising the ability to choose methodically among occupations. - Ashiya: Ashiya College Press, 1984. – 256 p.